

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Інститут філології та журналістики
Кафедра української літератури та компаративістики

ДИПЛОМНА РОБОТА

На тему:

ВЗАЄМОДІЯ МИСТЕЦТВ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня « магістр»
Спеціальності 802030301 Українська мова і література

Виконала
Студентка 61 група
Чирчик Тетяна Володимирівна

Науковий керівник
кандидат філологічних наук, доцент
Чайковська Ванда Тадеушівна

Житомир -2014

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ МИСТЕЦТВ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ, ТЕОРЕТИЧНИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	8
1.1. Історична тенденція до взаємодії літератури і пластичних мистецтв ...	8
1.2. Проблема літературно-мистецьких взаємодій у різноманітних наукових підходах	13
РОЗДІЛ II. КОД ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЕЗІЇ ТА ПРОЗІ ШЕВЧЕНКА	17
2.1. Пейзаж –гіпотипозис у творах Т.Шевченка	17
2.2. Міжвидова взаємодія в літературній творчості Тараса Шевченка	28
2.3. “Блудний син”. Символіка графічної серії Т. Шевченка в контексті взаємодії літератури і образотворчого мистецтва	45
РОЗДІЛ III. КОД ЛІТЕРАТУРИ В МИСТЕЦЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ШЕВЧЕНКА	66
3.1. Вплив літературних текстів і літературних прийомів на графіку й живопис митця	66
3.2. Комплекс літературних, біблійних, міфологічних ремінісценцій у графіці Т.Шевченка	67
3.3. Зображальна «поетичність» як варіант міжвидового інтеракціонізму	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	79
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті цивілізаційних процесів ХХ–ХХІ ст. реалізувалися і реалізуються принципи взаємодії мистецтв, задекларовані й апробовані ХІХ століттям. Освоєні романтизмом, вони виявилися органічними для української культури, яка сприйняла їх у період свого становлення через Тараса Шевченка. Його мистецька, поетична, прозаїчна творчість у різних вимірах репрезентувала культивовані на той час у Європі – від Єнського гуртка до Братства прерафаелітів – ідеї зближення, взаємного збагачення різних видів мистецтва. Надалі вони набули значного розвитку і втілення аж до нинішніх полісинтетичних мистецтв, у яких велику роль відіграють візуально-вербальні структури. Об'єктивні тенденції розвитку культури ХХ ст. зумовили особливу увагу до проблеми взаємодії візуальних мистецтв та літератури. Її розв'язують як у мистецтвознавстві, так і в літературознавстві, яке дедалі частіше застосовує практику залучення суміжних галузей гуманітарного знання.

Міжгалузеві дослідження, висвітлюючи взаємовідносини літератури й образотворчого мистецтва, дають змогу послуговуватися методиками різних наук – літературознавства, мистецтвознавства, психології, філософії, естетики. Учені розширюють конотацію дослідницьких полів, що дозволяє охопити явище одночасно в кількох ракурсах, бачити його стереоскопічно.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена вимогою цілісного вивчення спадщини Шевченка та інтегрування двох галузей шевченкознавства –літературознавчого й мистецтвознавчого –зادля виявлення міжвидових взаємозв'язків і впливів образотворчого мистецтва на літературну творчість Шевченка та літератури на його мистецьку творчість .

Зважаючи на актуальність проблеми, була обрана тема магістерської роботи: «**Взаємодія мистецтв у творчості Шевченка**».

Аналіз основних досліджень і публікацій. Масштабній проблемі між-видової взаємодії приділяють увагу зарубіжні й вітчизняні науковці, які

осмислювали зв'язок літератури та пластичних мистецтв крізь призму концепції *ut picturapoesis* (С.Вислоух, Б.Галанов, Н.Григор'ян, С.Грінблатт, Г.Клочек, М.Коморовські, Г.Кранц, О.Лосєв, М.Макенгаупт, Я.Пельц, Г. Холландер, К.Шахова), синтезу й інтерференції споріднених мистецтв (Г. Бобілевич, А.Дзядек, Н.Злиднєва, Ю.Золотов, М.-Е.Коус, В.Оконь, М.Праз, О.Рисак, Г.Хатцфельд, В.Харитонов); продуктивних зв'язків між словом і зображенням у творчості окремих митців (М.Алексєєв, О.Анікст, К.Баршт, І.Белза, Г.Бобілевич, С.Дауговіш, А.Домбровська, А.Ефрос, А.Ковальчикова, О.Логінова, М.Медовой, В.Т.Мітчелл, М.Попель, В.Силантьєва, Н.Слухай (Молотаєва), З.Тарахан-Бережа, М.Янушевич.

Численні інтеракційні явища й аспекти співпраці художників та літераторів відзначали історики мистецтва М.Алпатов, М.Бел, Н.Брайсон, Я.Бялостоцький, Р.Віттковер, Е.Гомбрих, Н.Дмитрієва, Дж.Манро, Р.Мутер, В.Оконь, Е.Пановський, Д.Сараб'янов, В.Турчин. Літературознавці лише в останні десятиліття, актуалізувавши історичну тенденцію до взаємозбагачення пластичних і словесних мистецтв в епоху бароко (О.Ілюшин, К.Кантор, В.Крекотень, А.Ліпатов, А.Макаров, Л.Софронова, Л.Ушкалов), романтизму (Дж.Вест, А.Ковальчикова, С.Моцарська-Тиц, К.Пігарьов, Л.Софронова, В.Троїцький, О.Ханжина), досліджуючи проблеми внутрішньої структури, естетичної суті й форми літературних творів, які мають вплив на структуру окремих творів живопису й графіки та навпаки (К.Баршт, А.Росса, Б.Снеціковська), утверджуються в думці, що проблему необхідно розв'язувати в рамках методології різних наукових дисциплін, шкіл, напрямів, зокрема літературної компаративістики (Н.Арамбасін, М.Алексєєв, У.Вайсшайн, І.Гузар, Н.Михальська, Д.Наливайко), інтерсеміотики (Ж.-М.Адам, С.Вислоух, Ю.Степанов, Б.Успенський, Є.Фарино, Л.Хоск), інтермедіальності (Н.Тишуніна, І.Ільїн).

Для вивчення генези взаємовідношень зображення і слова як основних форм пізнання дійсності й самопізнання людини ідеальним полем є спадщина художника-літератора ХІХ ст. Тараса Шевченка, універсальна

особистість і доробок якого вже півтора століття відіграють роль провідного культуротворчого чинника духовного життя України. Численні варіанти міжвидових інтеракцій, реалізовані ним у двох видах творчості, означають ареал взаємовпливів літератури й образотворчого мистецтва. Безумовно, інтеракційні явища потребують усебічно-цілісного висвітлення самотнього стилю такого мультиталановитого митця, комплексного вивчення створених ним синкретичних художніх форм.

Більшість наукових праць присвячена Шевченковій поезії, рідше – прозі; мистецьку ж спадщину студіювало небагато науковців. Традиційно феномени Шевченка-поета (праці В.Бородіна, Ю.Івакіна, Є.Кирилюка, Л.Кодацької, Є.Нахліка, Л.Новиченка, В.Смілянської, Н.Чамати, В.Шубравського та ін.) і Шевченка-художника (П.Говдя, Я.Затенацький, В.Овсійчук, В.Рубан, Д.Степовик, В.Яцюк) вивчалися ізольовано. Такий «роздільний» підхід у шевченкознавстві не раз викликав критичні зауваження вітчизняних (Г.Клочек, Л.Левчук) і зарубіжних (Е.Рибалт) учених, які, зокрема, констатували, що «Шевченко був професійним живописцем, дивився на світ як живо-писець, і це його бачення стало органічним складником художнього мислення» (Г.Клочек).

Всебічне трактування особистості Шевченка, освоєння його художньої спадщини як літературно-мистецької цілості можливе лише в річищі міжгалузевого підходу. Свого часу І.Франко, А.Єнсен, Б.Лепкий, О.Новицький, Є.Кузьмін, С.Єфремов, К.Широцький, М.Голубець, М.Скворцов, С.Гординський, Д.Антонович, Ю.Бойко, З.Тарахан-Береза, І.Гузар, М.Жулинський, І.Дзюба, В.Бородін, Е.Рибалт, А.Ковальчикова, Г.Клочек, Л.Левчук, Д.Наливайко, П.Михед відзначали в різних контекстах вплив Шевченка-художника на поета і, навпаки, Шевченка-поета на художника, констатували іконічний компонент його літературного стилю. Оскільки фундаментальних досліджень на тему взаємного збагачення словесного й зображального начал так і не з'явилося, то в останнє десятиліття вчені дійшли висновку, що питання єдності мистецько-поетичного аспектів Шевченкової творчості

вимагає широкого системного розгляду. Зокрема, М.Жулинський зазначав, що «надзвичайно важливою є орієнтація на комплексне вивчення Шевченка як цілісної творчої особистості. Процес осягнення його феномену – геніального письменника і видатного художника – повинен визначити один з магістральних напрямків у сучасному шевченкознавстві».

Об'єктом дослідження є поетична, прозова та мистецька спадщина Шевченка, його епістолярій, щоденникові записи; окремі літературні й мистецькі твори різнобічно обдарованих світових митців, зразки українського і світового мистецтва.

Предмет дослідження – коди образотворчого мистецтва у словесних текстах Тараса Шевченка та літературні теми, сюжети, ремінісценції у його графічних і живописних творах.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз реалізованого Шевченком принципу взаємозбагачення літератури й образотворчого мистецтва.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- аналіз різноманітної наукової літератури з проблеми дослідження;
- охарактеризувати загальну тенденцію художньої культури до міжвидової взаємодії мистецтв, передусім початку – середини ХІХ ст.;
- здійснити огляд теоретичних праць з проблеми літературно-мистецьких взаємовпливів;
- осмислити індивідуальність Шевченка крізь призму психології його творчості, виявити, вказавши роль синестезії, психологічне підґрунтя практики мистецьких конотацій;
- маркувати варіанти взаємодії суміжних мистецтв у творчості Шевченка.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали теоретико-літературні, історико-літературні, історико-мистецтвознавчі праці вітчизняних та зарубіжних учених І.Айзенштока, М.Алексєєва, Д.Антоновича, Ж.Базена, Ю.Барабаша, Р.Барта, К.Баршта, Г.Башляра, М.Бахтіна, О.Білецького,

П.Білецького, Т.Бовсунівської, В.Бородіна, С.Бройтмана, Я.Бялостоцького, О.Веселовського, С.Вислоух, Е.Гомбриха, М.Гюйо, І.Дзюби, А.Дзядека, Н.Дмитрієвої, М.Довгалевського, А.Домбровської, У.Еко, А.Єнзена, М.Жулинського, П.Жура, П.Зайцева, М.Ільницького, І.Іоффе, Г.Ключека, А.Ковальчикової, М.Коцюбинської, О.Лосєва, Ю.Лотмана, А.Макарова, В. Мітчелла, Р.Мутера, Д.Наливайка, О.Новицького, В.Овсійчука, В.Оконя, Е.Пановського, В.Пахаренка, К.Пігарьова, В.Рубан, Н.Слухай, Л.Софронової, Ю.Степанова, З.Тарахан-Берези, В.Турчина, Л.Ушкалова, І.Франка, В.Халізева, Дж.Хеффернена, Т.Цявловської, Д.Чижевського, М.Шагінян, К.Шахової, Ю.Шереха (Шевельова), К.Широцького, Ф.Шміта, І.Юдіна-Ріпуна, В.Яцюка та інших. Дослідження в історико-генетичному ключі спиралося на історико-біографічний, компаративний, контекстуальний, порівняльно-типологічний, методи наукового дослідження із залученням принципів герменевтичного й системного підходу до історико-літературних і мистецьких явищ, а також елементів психоаналізу, психології творчості та рецептивної естетики.

Теоретичне і практичне значення роботи. Отримані результати сприятимуть поглибленому освоєнню літературно-мистецької спадщини Т.Шевченка в синтетичному аспекті.

Структура та обсяг магістерської роботи зумовлені окресленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків і списку використаних джерел, що нараховує 98 позицій. Загальний обсяг дослідження – 90 сторінок, із яких 86 – основного тексту.